

Drs. W.G. van Velzen (1943) is voorzitter van het CDA-Noord-Brabant. Hij is lid van het landelijk partijbestuur en maakt deel uit van het dagelijks bestuur.

De rol van de politieke overtuiging in de verkiezingscampagne

Inleiding

In deze bijdrage wordt voornamelijk ingegaan op hoofdstuk 4 van het rapport 'Appèl en Weerklank'. Kernthema's in dat hoofdstuk zijn:

- de kandidaatstelling: selectie, verkiezing en begeleiding;
- gezamenlijke verantwoordelijkheid voor visie en beleid;
- verantwoording van de fractie tegenover de kiezer en tegenover het CDA.

In deze periode waarin reeds twee verkiezingen hebben plaats gevonden en de derde op stapel staat, spelen deze drie kernthema's een essentiële rol.

Kernthema twee en drie worden hier niet aan de orde gesteld omdat de redactie gevraagd heeft het accent te leggen op het eerste thema in relatie tot de rol van de politieke overtuiging in de verkiezingscampagne.

Kandidaatstelling

Spanning continuïteit - doorstroming

De kandidaatstelling voor de Tweede-Ka-

mervverkiezingen 1986 voltrok zich in een andere context dan tijdens de verkiezingen van 1981. Toen was de fusie net achter de rug, hetgeen ook leidde tot duidelijke afspraken met betrekking tot lijstvolgorde en verdeling van plaatsen onder de bloedgroepen. Ten behoeve van de verkiezingen van 1982 werd de lijst onaangetast gelaten. Dat betekende dat eerst na vijf jaar zich weer een mogelijkheid voordeed om een nieuwe kandidatenlijst op te stellen. Daarnaast speelden nog tenminste de volgende ontwikkelingen:

- Het aantal rechtstreekse leden was inmiddels gegroeid tot 38%.
- Na een aanvankelijk zeer moeilijke startperiode van de Tweede-Kamerfractie, gekenmerkt door ernstige meningsverschillen, werd de eenheid, na het vertrek van twee zittende fractieleden, binnen de fractie aanzienlijk versterkt. Deze eensgezinde opstelling oogstte veel bijval in de partij.
- Binnen de partij was men in het algemeen redelijk tot goed te spreken over de kwaliteit van de fractie; een enkeling

» In de beoordeling van de kandidaten heeft de politieke overtuiging een nadrukkelijke rol gespeeld.

daargelaten.

- d. Het fusieprotocol was inmiddels opgeheven.
- e. Het élan van het rapport 'Appèl en Weerklank' waarde rond in de partij. Er was een behoefte om het rapport ook op dit punt ten uitvoer te brengen, mede gelet op de samenstelling van de lijst in 1981.

Bovengenoemde ontwikkelingen leidden tot een spanning tussen mensen op het gebied van de continuïteit en doorstroming bij de kandidaatstelling. Bovendien verliep de werking en selectie dit keer via drie lijnen n.l.:

- a. door kandidering van zittende kamerleden die wilden terugkomen en positief waren beoordeeld;
- b. door middel van aanmelding via de plaatselijke afdelingen;
- c. door middel van rechtstreekse sollicitatie bij de partij.

Deze drie lijnen hebben het aantal kandidaten vergroot en tevens ook het belang van beoordeling van de kandidaten op het punt van de politieke overtuiging versterkt.

Wijze van beoordeling

De zittende kamerleden werden op diverse echelons (eigen regio, kamerkring, fractie en partijbestuur) beoordeeld. In het algemeen speelden drie criteria een rol n.l.: (1) deskundigheid, met name ook in vergelijking met collega's van andere partijen, (2) politiek vakmanschap en (3) relatie met de achterban. Zonder nu per kandidaat te kunnen zeggen

welk gewicht elk der criteria heeft gehad, kan zonder meer worden vastgesteld dat in de beoordeling en kandidering het criterium: 'de politieke overtuiging van de kandidaat', een nadrukkelijke rol heeft gespeeld.

Hetzelfde kan gezegd worden van de beoordeling van personen die rechtstreeks gesolliciteerd hebben. Een onafhankelijke commissie die de sollicitanten beoordeelde en vervolgens hierover advies uitbracht aan het partijbestuur, heeft expliciet in sollicitatiegesprekken dit criterium onderzocht.

De kandidaten die door de afdelingen resp. kamerkringen zijn voorgedragen, zijn in principe door de betreffende groepering beoordeeld op hun politieke overtuiging. In hoeverre dit expliciet is gebeurd, valt niet te achterhalen. In ieder geval heeft dit criterium in de besluitvorming over deze kandidaten door het landelijk partijbestuur geen rol gespeeld.

De reden hiervoor is dat zo'n criterium op landelijk niveau niet te beoordelen valt, tenzij het landelijk partijbestuur hier expliciet een onderzoek naar laat instellen. Wel kan worden vastgesteld dat de criteria voor kandidaatstelling aan de kamerkringen bekend waren, waaronder het onderhavige criterium. Bovendien is de gekandideerden schriftelijk gevraagd in te stemmen met het Program van Uitgangspunten en het verkiezingsprogramma.

Het werken met een sollicitatieprocedure heeft voor- en nadelen. Een van de voordelen is dat een aantal interessante kandidaten zich gemeld heeft. Hun kandidaatstelling verliep om de een of de andere reden niet via de afdelingen. Daardoor werd het reservoir waaruit geput kan worden aanmerkelijk vergroot.

Een van de nadelen is dat er ook een aantal kandidaten bij zijn die nog weinig of geen politieke ervaring hebben opgedaan. Ook na een gesprek met de sollicitatiecommissie blijft er een onzekerheid in hoeverre zij daadwerkelijk in staat zijn de politieke overtuiging uit te dragen resp. in politieke daden te vertalen.

Met deze onzekerheid valt goed te leven als

aan drie voorwaarden wordt voldaan. Ten eerste dient het aantal van dit type kandidaten beperkt te blijven. Ten tweede dient door de zittende fractie extra aandacht besteed te worden aan begeleiding van deze kandidaten. Aan deze twee voorwaarden is o.i. voldaan. De derde voorwaarde is dat ruim voor de volgende kandidaatstelling de opgedane ervaringen worden geëvalueerd.

Een ander aandachtspunt moet hier ook worden gemeld. Zittende kamerleden en sollicitanten zijn op meer controleerbare en relatief onafhankelijke wijze beoordeeld. Kandidaten, niet tot deze categorieën behorend, en komend vanuit de kamerkringen zijn niet op deze wijze beoordeeld, waarbij de vertegenwoordigers van de kamerkring optreden als vertolkers van het belang van deze kandidaten. Deze werkwijze leidt enerzijds tot een minder onafhankelijke beoordeling door het partijbestuur omdat de informatie op grond waarvan beslist moet worden afkomstig is van belanghebbenden. Anderzijds is gebleken dat plaatsing van deze laatste categorie op de kandidatenlijst zeer moeilijk was, tenzij de gekandideerde inmiddels in de partij of landelijk een positieve bekendheid had gekregen.

Om deze laatste categorie ook een gelijkwaardige kans te geven zouden twee methoden kunnen worden overwogen n.l.:

- kandidaten, die alleen regionale bekendheid hebben, zouden zich niet alleen via de afdelingen moeten aanmelden maar zich ook moeten kandideren door middel van de sollicitatieprocedure;
- vertegenwoordigers van de betreffende kamerkringen in het partijbestuur zouden goede regionale kandidaten op vrijwillige basis moeten laten beoordelen door de sollicitatiecommissie zodat de objectiviteit van beoordeling wordt vergroot.

Met deze laatste methode sluiten we ook aan bij het hiervoor genoemde punt dat het partijbestuur zich expliciet dient te vergewissen van de politieke overtuiging van de betrokkene.

Gravamen

Tenslotte speelt ook nog de zgn. gravamenregeling een rol bij de toetsing van de politieke overtuiging van de kandidaten. Zoals we hiervoor hebben gemeld is iedere kandidaat gevraagd schriftelijk te melden dat betrokkene het Program van Uitgangspunten en het verkiezingsprogramma onderschrijft.

Een negental personen heeft schriftelijk bij het partijbestuur een zgn. gravamen ingediend, onder wie zes zittende kamerleden. De motivering van het gravamen is enerzijds een middel voor beoordeling ervan door het partijbestuur; anderzijds geeft het weer op welk(e) punt(en) een kandidaat een onoverkomelijk bezwaar heeft tegen het vastgestelde verkiezingsprogramma. In die zin maakt het gravamen ook nog eens expliciet de politieke overtuiging van betrokkene duidelijk.

Conclusies

Op grond van het voorafgaande trekken we de conclusie dat de partij aandacht heeft besteed in de kandidaatstellingsprocedure aan het recruterende van kandidaten op grond van politieke overtuiging. We hebben eveneens een aantal voorstellen gedaan om de procedure nog te verbeteren. Tot slot willen we opmerken dat het er niet alleen om gaat tijdens de kandidaatstelling hieraan aandacht te besteden. Ook tijdens de zittingsperiode zou het fractiebestuur hiervan een expliciet punt moeten maken. Door middel van scholing, evaluatie en beoordeling zou dit punt verdere aandacht kunnen krijgen. Ook de partij heeft in dezen een verantwoordelijkheid. De beoogde kaderschool, het Kader- en Vormingswerk zijn goede hulpmiddelen hiervoor.

Daarnaast kan ook door permanente politieke discussie binnen de partij, de instelling van werkgroepen e.d. de aandacht voor de politieke overtuiging op de verschillende niveaus binnen de partij worden vergroot.

Campagnes

Inhoud van de verkiezingscampagne

Terugkijkend naar de Tweede-Kamerverkiezingscampagne van het CDA constateren we dat grosso modo de volgende elementen aan bod zijn geweest:

- verdediging van het gevoerde beleid;
- verheldering van het te voeren beleid in het licht van de omstandigheden in 1987 e.v.;
- het weerleggen van de 'onjuiste' beweringen en stellingnamen van oppositie en coalitiegenoot;
- het incidenteel weergeven van de mens- en maatschappijvisie van het CDA, hetgeen meestal slechts fragmentarisch kan gebeuren.

In geringe mate is het mogelijk gebleken de achterliggende reden waarom het CDA koos voor een bepaald standpunt danwel een bepaald beleid wilde voeren, te verduidelijken. De discussie concentreerde zich meestal op concrete vragen zoals: hoeveel werklozen zullen er in 1990 zijn; zijn de mensen er beter of slechter van geworden; komen de kruisraketten er wel of niet e.d.;

Met andere woorden: thema's hebben de verkiezingen nadrukkelijk overheerst, niet zozeer de verschillen van achtergronden van de politieke overtuiging. De thema's waren de middelen om de politieke overtuiging impliciet aan te geven.

Sommige tijdschriften publiceerden overeenkomsten en verschillen tussen de partijen op een aantal beleidssectoren. Nochtans waren deze publicaties, voor zover mij bekend is, ook sterk thematisch van aard. Slechts in een aantal grote interviews met de lijsttrekkers zoals in de Volkskrant en N.R.C./Handelsblad kwamen de verschillen in mens- en maatschappijvisie, waaronder de rol van de staat, expliciet aan de orde. Er werd daarin ook een uitwerking gegeven en er werd niet volstaan met een zeer algemene bewoording zoals vaak in de debatten

moest geschieden. Hierbij ging het in het allergrootste gedeelte van de gevallen om de opvattingen die de lijsttrekkers over hun verkiezingsprogramma hebben. Met andere woorden: in de campagne vond een personalificatie plaats van de politieke overtuiging van de partijen. Wat de lijsttrekkers naar voren brachten, bepaalde voor een belangrijk deel de beeldvorming inzake de politieke overtuiging van de partij. Een voorbeeld ter verduidelijking: Wim Kok heeft ten aanzien van de technologie een veel positievere houding dan Den Uyl. Niettemin bepaalde vooral Den Uyl in de debatten het imago dat de PvdA met de rug naar de toekomst staat.

Inhoud van de politieke overtuiging

Zoals hiervoor is gesteld kwam de achterliggende rationale van concrete beleidskeuzen weinig aan de orde. Door het aan de orde stellen van een aantal thema's is in ieder geval geprobeerd de politieke overtuiging nader te expliciteren. Zonder twijfel hebben daarbij de uitgangspunten: gerechtigheid, solidariteit en gespreide verantwoordelijkheid een belangrijke rol gespeeld. Dit kwam onder meer tot uitdrukking in thema's zoals:

- werkloosheid - werkgelegenheid
- positie van de zwakkeren in de samenleving (de echte minima)
- criminaliteit
- werk boven inkomen
- vrede en veiligheid
- belang van ontwikkelingssamenwerking
- euthanasie
- eigen verantwoordelijkheid en solidariteit.

Werving van kiezers

In hoeverre het CDA kiezers heeft gewonnen op grond van de politieke overtuiging die het uitstraalt kan thans nog niet beantwoord worden zonder nader onderzoek. Niettemin kunnen we vaststellen dat er kiezers zijn die op een partij stemmen vanwege:

- een aantal punten dat hen uit een programma aanspreekt
- het behoren tot dezelfde sociologische eenheid
- de lijsttrekker

- het vertrouwen en het klimaat dat een partij/lijsttrekker uitstraalt
- het verwachte nut; etc.

Politieke overtuiging wordt uitgedrukt in een program, in een gevoerd beleid; in thema's waarvoor de partij/lijsttrekker zich inzet resp. de aanpak die de lijsttrekker/partij kiest; in de taal en het gedrag van de lijsttrekker c.q. de overige bewindslieden.

Wij zouden de volgende stelling willen pone- ren: Kiezers stemmen om een verscheiden- heid van redenen op een bepaalde partij, daarin zal impliciet of expliciet de politieke overtuiging een rol spelen, hoewel er grote verscheidenheid is in de mate waarin dit geschiedt.

Conclusies

Het stemgedrag van kiezers is meestal niet vergelijkbaar met een logisch/rationeel - deductief proces, waarbij men vanuit program- ma's van uitgangspunten beredeneerd bij een der partijen uit zou komen. Op grond van een combinatie van factoren kiest men. Indien er explicitering plaats vindt van de politieke overtuiging dan moet er aandacht zijn voor het wervend en uitnodigend karak- ter ervan.

Immers, een opleggend karakter aan de rest van de samenleving van onze politieke overtuiging resp. een te overdreven aan- dacht voor achterliggende rationales sluiten niet goed aan op het kiezersgedrag en lopen het risico afstotend te werken. Hierbij dient rekening te worden gehouden met de ver- schillende kiezersgroepen omdat er uiter- aard wel kiezers zijn die op het CDA stem- men vanwege de politieke overtuiging die het CDA uitstraalt. Differentiatie in aanpak van kiezers is derhalve gewenst.

Voor het eigen kader geldt een ander ver- haal. Juist ter bevordering van hun motivatie om campagne te voeren en het kunnen uitdragen van de politieke overtuiging is het van groot belang dat zij het verband zien tussen thema's en achterliggende rationale. Aansluitend op de conclusies bij het vorig deel spreekt het voor zich dat het hier om

een permanente activiteit gaat; een partij-in- actie. Slechts op deze manier blijft de kloof tussen degenen die dagelijks vormgeven aan de politieke overtuiging door middel van beleidsdaden en de rest van de partij overbrugbaar. Een partij-in-actie bevordert ook een grotere congruentie in argumentatie van politici met hun achterban bij ingewikkel- de vraagstukken. Daarvoor is zeer regelm- tig contact met de achterban door middel van spreekbeurten etc. broodnodig om de

» Een overdreven aandacht voor de politieke overtuiging loopt het risico afstotend te werken op het kiezersgedrag. »

juiste argumenten te kunnen vinden die het publiek en daarmee de (potentiële) CDA- kiezersgroep aanspreken. Een goed voor- beeld hiervan is de wijze waarop in de Bra- bantse CDA-verkiezingskrant voor de Twee- de Kamer – die overigens niet hetzelfde was als de landelijke verkiezingskrant – het eu- thanasievraagstuk en het standpunt van het CDA in deze zijn verwoord. Bij velen in Bra- bant is de tekst heel goed overgekomen en ze heeft daarmee de politieke overtuiging van het CDA verduidelijkt. De juiste argu- mentatie is verworven in gesprekken met de basis. Tenslotte: voor het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA ligt er een belangrijke opgave om in de komende tijd door te gaan met bijdragen aan een verdere explicitering van de politieke overtuiging en de onderlig- gende rationales van het CDA.

